

22,45% та на V курсі у 14% респондентів) та професійні особистісні якості (на I курсі у 13% студентів та на V курсі у 12,8% опитуваних).

Отже, за рівнями професійно-комунікативної культури відсотковий розподіл студентів-випускників відбувся наступним чином: високий рівень розвитку професійно-комунікативної культури виявлено у 30,4% студентів I курсу та 46,3% студентів V курсу, середній рівень - у 55,1% опитуваних I курсу та 41,4% респондентів V курсу, низький рівень показали 14,5% першокурсників та 12,3% опитуваних V курсу.

Таким чином, здобуті результати експерименту свідчать про те, що протягом навчання у ВНЗ від першого до п'ятого курсу професійно-комунікативна культура студентів зростає. Проте і на п'ятому курсі залишаються студенти, у яких її показники ПМК залишаються на низькому рівні. У зв'язку з цим постає питання про надолуження прогалів у підготовці фахівців логопедів з формування професійно-комунікативної культури.

На сьогодні практика вищої школи в галузі логопедії вимагає розширення курсу «Риторика, культура та техніка мовлення корекційного педагога» темами, присвяченими комунікативній культурі вчителя-логопеда, або введення спецкурсу «Культура спілкування», який буде спрямований на формування педагогічного такту, ефективного педагогічного стилю спілкування та комунікативних навичок.

Дослідження не вичерпало всіх аспектів порушеної проблеми і не претендує на всебічне її розкриття. Подальшої роботи потребує розробка шляхів вдосконалення професійно-комунікативної культури у студентів і перевірка їх ефективності у навчально-виховному процесі ВНЗ. Перспективним, на нашу думку, є впровадження комунікативних тренінгів для вчителів-логопедів у системі підвищення кваліфікації фахівців, здійснення порівняльно-педагогічного аналізу зарубіжного досвіду з проблеми, діагностика профпридатності абітурієнтів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990.
2. Бейлінсон Л.С.: Профессиональная речь логопеда.- М., 2005.
3. Винокур Г. Говорящий и слушающий: варианты речевого поведения. – М.: Наука, 1993. – 172 с.
4. Головин Б. Н. Основы культуры речи. – М., 1988
5. Ильяш М.И. Основы культуры речи. – Киев-Одесса, 1984. - 178 с.
6. Миронова, С.А. Речь взрослого как средство развития детей с общим недоразвитием речи. // Дефектология. – 1986. – №4 1986. – с. 64-68.

УДК: 376.352.03:796

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ БАЗИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ ЗОРУ У 60-90 ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Подгаєцький А.В.

Інститут фізичного виховання та спорту
НПУ імені М.П. Драгоманова

У статті розглянуто особливості формування науково-теоретичної бази занять адаптивною фізичною культурою з дітьми, що мають зору у другій половині минулого століття. Визначено, що ведучу роль у цьому процесі відіграла наукова школа Б.В.Сермєєва.

В статье рассмотрены особенности формирования научно-теоретической базы занятий адаптивной физической культурой с детьми, которые имеют нарушения зрения во второй половине прошлого столетия.

The article describes the features of the formation of scientific and theoretical basis of adaptive physical education classes with children who have a visual impairment.

Ключові слова: адаптивна фізична культура, діти з вадами зору, наукова школа Б.В.Сермєєва.

Ключевые слова: адаптивная физическая культура, дети с нарушениями зрения, научная школа Б.В.Сермеева.

Keywords: adaptive physical education, children with visual impairments, scientific school of B. V. Sermeeva.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається реформування змісту системи освіти. Цей процес охоплює всі сфери діяльності, у тому числі роботу з дітьми, які мають вади зору. Однією з головних проблем, що потребує негайного вирішення є соціалізація та інтеграція осіб з вадами зору в суспільство. Перспективним шляхом вирішення цього питання є залучення інвалідів по зору до занять адаптивною фізичною культурою (АФК).

Різноманітні аспекти фізичної культури для інвалідів по зору висвітлювались у роботах цілої плеяди авторів (Є.С.Аветисов, Р.Н.Азарян, В.Г.Григоренко, Г.Г.Демірчоглян, Я.І.Дуткевич, Л.Ф.Касаткін, В.А.Кручинін, Н.А.Остапенко, Л.В.Сековець, Л.А.Семенов, Б.В.Сермєєв, Л.І.Солнцева, Б.Г.Шеремет, В.П.Шликов та ін.). Роботи науковців, що були підготовлені в Україні за останнє десятиріччя (А.Л.Андрасян, Н.Г.Байкіна, В.Г.Григоренко, Л.А.Єракова, Ю.А.Картава, В.Г.Ковиліна, В.М.Ремажєвська, Д.О.Силантьєв, Є.П.Синьова, Р.В.Чудна, Б.Г.Шеремет та ін.) значно розширили можливості

для забезпечення процесу реалізації ідеї всебічного фізичного, розумового та психічного розвитку особистості з вадами зору.

Проте, узагальнюючи роботу, присвячену проблемі розвитку фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності осіб з вадами зору у в Україні, ані за кордоном не було зроблено. У зв'язку з цим дослідження, присвячене аналізу, узагальненню та систематизації досвіду в галузі АФК осіб з вадами зору, є актуальним.

Для дослідження ми обрали період 60-90 х років минулого століття адже саме у ті часи розпочалось системне формування наукового підґрунтя занять фізичною культурою з дітьми, що мають зорові порушення.

Окремі дослідження, які проводились на попередніх історичних етапах офтальмологами, фізіологами, тифлопедагогами та тифлопсихологами, не могли вирішити всього комплексу проблемних питань. Крім цього, великий практичний досвід фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи, що було накопичено на попередніх історичних етапах, вимагав наукового обґрунтування та систематизації [2,4].

Тому у 1967 р. за ініціативою Інституту дефектології АПН СРСР при Горьківському педагогічному інституті імені О.М.Горького було відкрито проблемну лабораторію з фізичного виховання дітей із вадами у фізичному та психічному розвитку. Вона була створена на добровільних засадах і дозволила поєднати сили талановитих викладачів вузів та шкіл. Цей творчий симбіоз сприяв ефективному вирішенню важливих проблем, пов'язаних із розробкою питань реабілітації порушених функцій у дітей з аномаліями в розвитку. Безпосереднім її організатором і керівником був професор Борис Васильович Сермєєв. Його талант та надзвичайна працездатність і наполегливість дозволили у 36-річному віці отримати звання доктора біологічних наук. Значну роль у створенні та роботі лабораторії відіграла М.І.Земцова, яка координувала та визначала перспективні напрямки у подальших дослідженнях.

Обладнання лабораторії передовими на той час технічними засобами дослідження і контролю даних та значна фінансова підтримка з боку держави сприяли створенню прекрасних умов для проведення наукових досліджень.

Теоретичною основою дослідницької діяльності працівників лабораторії стали положення про те, що цілеспрямовані та дозовані фізичні вправи є важливим засобом корекції вторинно порушених рухових функцій у сліпих та слабозорих дітей. В основу фізичних вправ покладено нервовий механізм, що має системний характер. Такий підхід базувався на положеннях, розроблених М.Р. Могендовичем, який дійшов висновку, що рецепторна функція моторного аналізатора регулює не лише соматичні функції, а також всю нервову трофіку організму.

Основну увагу у дослідницькій діяльності було зосереджено на розвитку рухових якостей та корекції вторинних відхилень у слабозорих та сліпих дітей засобами фізичного виховання. Спрямованість наукових досліджень обумовила назву п'ятого історичного етапу – акцентованої уваги на розвиток рухових якостей та корекцію фізичного розвитку.

Активна наукова та організаційна діяльність співробітників лабораторії дозволила впродовж десяти років створити свої філії в різних кутках СРСР. На початку 1977 р. діяли філіали у Красноярську, Йошкар-Олі, Саранську, Ворошиловграді, Єревані, Воронежі, Белгороді, Кірові, Чебоксарах та Запоріжжі [1].

Плідна діяльність професора Б.В.Сермєєва сприяла не лише затвердженню теоретичних засад та наукового обґрунтування проблеми фізичної культури і спорту дітей із вадами зору, а й надала змогу створити наукову школу. Нічого подібного в історії фізичного виховання дітей з вадами у розвитку ні до, ані після не було зроблено. Завдяки його активній діяльності було здійснено справжній прорив у наукових дослідженнях проблеми фізичного виховання дітей з вадами зору та слуху у СРСР. У період з 1967 по 1980 роки під його керівництвом з'явився ряд фундаментальних доробок вчених Р.М.Азаряна, В.Ф.Афанасьєва, Г.О.Бобкова, Я.І.Дуткевича, Л.Ф.Касаткіна, В.О.Кручиніна, В.С.Полинкіна.

Слід відзначити, що на даному історичному етапі, а саме у 1979 році Я.І.Дуткевичем у м.Києві у Науково-дослідному інституті педагогіки УРСР було захищено першу кандидатську дисертацію, науковими керівниками якої були проф. Б.В. Сермєєв та наш співвітчизник, старший науковий співробітник НДІ педагогіки УРСР І.С. Моргуліс. Ця подія стала досить вагомою для розвитку вітчизняної теорії та практики АФК.

Тематика науково-дослідної роботи, яка здійснювалась під керівництвом Б.В.Сермєєва не обмежувалась лише питаннями фізичного виховання осіб із зоровою патологією. Широкий спектр напрямків у дослідженнях дітей різних нозологічних груп створив міцну науково-методичну базу для роботи з різними групами інвалідів.

Знаковою подією та своєрідним підсумком десятирічної роботи у дослідженні проблеми фізичного виховання дітей із порушеннями зору стала нарада-семінар, яка відбулась 18-21 травня 1977 р. Захід було організовано на базі проблемної лабораторії з фізичного виховання дітей із порушеннями зору Інституту дефектології АПН СРСР при Горьківському педагогічному інституті. У його роботі взяли участь представники більш ніж із 30-ти вищих навчальних закладів з усього СРСР. Заходів подібного рівня з даної проблематики в СРСР до цього не проводилось. Широка тематика доповідей та фундаментальність досліджень засвідчили про значний крок вперед, який вдалося зробити завдяки правильно організованій науково-дослідній роботі [1].

Особливу увагу багатьох науковців таких, як Р.Н.Азарян, Я.І.Дуткевич, Б.В.Сермєєв та інших, було зосереджено на посиленні міжпредметних зв'язків. Збільшення словника, збагачення новими знаннями, формування умінь та навичок, необхідних для успішного оволодіння іншими предметами, сприяло посиленню інтересу до занять фізичною культурою з боку дітей, та сприяло формуванню позитивного ставлення до цих занять зі сторони інших педагогів.

Переїзд Б.В.Сермєєва у травні 1982 р. до Одеси відкрив нову сторінку у розвитку наукових досліджень, спрямованих на вирішення актуальних питань теорії та практики фізичного виховання дітей із вадами зору в СРСР. Завдяки цьому було створено основу для активного розвитку цього наукового напрямку в Україні.

На базі Одеського педагогічного інституту було відкрито кафедру біологічних основ фізичного виховання, роботу якої очолив Борис Васильович. Фактично, це була перша кафедра в СРСР, яка вивчала питання фізичного виховання дітей з вадами психо-фізичного та розумового розвитку. У 1987 р. її було реорганізовано у кафедру дефектології і фізичної

реабілітації. У зв'язку з тим, що центром досліджень та творчих пошуків наукової школи Б.В.Сермеєва, починаючи з 1982 р., стала м. Одеса.

За період із 1982 по 1990 рр. під керівництвом Б.В.Сермеєва було підготовлено та захищено 10 дисертаційних робіт (В.С.Ніколаєв, Д.М.Маллаєв, В.А.Ковальов, Б.Г. Шеремет, О.П. Павлов, Л.С. Сековець, А.К.Акімова, Ю.В.Павлов, О.В.Начінова, Н.А. Остапенко).

Першим українським науковцем, що захистив дисертацію з проблеми фізичного виховання дітей із вадами зору у Москві, був Б.Г.Шеремет.

Важливу роль у поширенні та популяризації передових розробок досліджуваної проблеми відіграв журнал «Дефектологія». Не дивлячись на широкий спектр питань, які розглядались на сторінках цього видання, дослідженню проблеми фізичного виховання сліпих та слабозорих дітей відводилось значне місце. Починаючи з 70-х до 90-го року на його сторінках вийшло 53 статті, у яких розглядались різноманітні аспекти фізичного виховання дітей із вадами зору. Активізація цієї роботи розпочалася з середини 80-х років. Якщо у 70-х роках протягом року виходило 1-2 статті, то вже у 80-ті роки їх кількість становила 5-7 статей. Спостерігалось не лише збільшення кількості матеріалів, а й значною мірою підвищився їх загальний рівень і збагатилася тематика досліджень.

Велика кількість матеріалів, присвячених проблемам фізичного виховання дітей із вадами у розвитку, які з'явилися на початку 80-х, вимагала необхідності їхньої популяризації та створення окремої збірки. У 1983 р. було підготовлено міжвузівську збірку наукових праць «Фізичне виховання дітей у спеціальних школах». Вона виходила, починаючи з 1983 року кожні два роки. Незважаючи на те, що на сторінках видання розглядались питання фізичного виховання дітей із різною патологією, проблемам фізичного виховання дітей із вадами зору відводилось одне з провідних місць[3]. У збірках за 1983, 1985, 1987, 1989 та 1991 роки даній проблемі було присвячено понад 40 статей.

Науково-практичні конференції стали своєрідною трибуною, яка надавала можливості ознайомитись із передовими розробками як науковців, так практичних робітників. Мінськ, Київ, Тбілісі, Єреван, Москва, Одеса, Ташкент, Ленінград, Алма-Ата, Горький – такою широкою була географія цих конференцій. На конференціях тифлопедагогів, офтальмологів, фахівців із питань фізичного виховання та спорту розглядались різноманітні питання проблеми фізичного виховання дітей із вадами зору. Поступово назрівала необхідність у об'єднанні сил фахівців із різних напрямків навколо цієї проблеми у рамках одного заходу.

Таким заходом стала Перша всесоюзна конференція «Оздоровча фізична культура і спорт інвалідів», яка відбулася в Одесі 3-5 квітня 1989 р. яка стала своєрідною рисою, що, з одного боку, підвела підсумки, а з іншого – стала стартовим майданчиком у подальшому розвитку АФК.

У роботі конференції простежувались три напрямки, за якими проводилися наукові дослідження проблем фізичного виховання дітей із вадами зору:

1. Особливості корекції рухових порушень і формування рухових якостей у дітей із вадами зору.

2. Зміст та методика проведення фізкультурно-оздоровчих занять для дітей із порушеннями зору на уроках і в позаурочний час.

3. Спортивний напрямок у роботі з інвалідами.

Висвітленню особливостей корекції рухових порушень і формування рухових якостей у дітей із вадами зору були присвячені доповіді В.В.Вишнева, В.Н.Долинського, І.С.Мунтяна, Ю.В.Павлова, В.Л.Палиги, А.П.Чустрок[2].

В організації і проведенні конференції були задіяні три організації – Державний комітет з фізичної культури і спорту СРСР, Міністерство освіти СРСР та Міністерство охорони здоров'я СРСР. Безпосередню організацію було покладено на Одеський державний педагогічний інститут імені К.Д.Ушинського.

Об'єднання фахівців із різних напрямків у рамках одного заходу дало можливість вперше в СРСР комплексно підійти до розгляду проблеми фізичного виховання та спорту інвалідів. Саме цей захід, на нашу думку, заклав підвалини до виділення АФК у окремий науковий напрямок на наступному історичному етапі.

Місце і час проведення подібного заходу було не випадковим. Проведення такого масштабного заходу вимагало великого організаторського таланту та високого професійного рівня від організаторів. Завдяки роботі Б.В.Сермеєва та його наукової школи, починаючи з 80-х років минулого століття, центром наукових досліджень проблем фізичного виховання дітей із розумовими вадами та вадами слуху і зору у СРСР була Одеса. Саме тут були зосереджені висококваліфіковані кадри, які мали великий досвід в організації різноманітних науково-практичних семінарів та конференцій.

Отже, базуючись на результатах нашого дослідження можна стверджувати, що розробки представників наукової школи Б.В.Сермеєва стали основою сучасної теорії та практики АФК осіб із вадами зору. Також слід зазначити, щонайменше роль у цьому процесі відіграли роботи українських науковців того періоду - Я.І.Дуткевича, Б.Г. Шеремета, Ю.В.Павлова, Н.А. Остапенко та інш.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кручинин В. А. Семинар-совещание по вопросам физического воспитания слепых и слабовидящих / В.А.Кручинин // Дефектология. - 1977. - № 6. – С. 88-89.
2. Оздоровительная физическая культура и спорт инвалидов : тезисы докладов I Всесоюзной научно-практической конференции 3-5 октября 1989, вып 1. – 59 с.
3. Сермеев Б. В. Физическое воспитание детей с нарушениями зрения / Б. В. Сермеев. - К. : Здоровье, 1987. – 110 с.
4. Теория и методика физического воспитания инвалидов : учебное пособие : в 2 т. / Под ред. В. Г. Григоренка, Б. В. Сермеева. – Одесса, 1991. - Т. 1. – 100 с.